

Отримано: 04 січня 2016 р.*Прорецензовано:* 01 березня 2016 р.*Прийнято до друку:* 26 травня 2016 р.

Борейко В. І. Роль держави у забезпеченні благополуччя населення / В. І. Борейко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ«ОА», травень 2016. – № 1(29). – С. 4–7.

УДК 338.22: 394

JEL Classification: E61

Борейко Володимир Іванович,*доктор економічних наук, доцент, проректор з наукової роботи**Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука***РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЛАГОПОЛУЧЧЯ НАСЕЛЕННЯ**

У статті досліджено роль держави у забезпеченні благополуччя населення. Розкрито, що високий рівень життя населення є основою для успішного розвитку країни. Обґрунтовано, що керівники держави повинні турбуватися про простих громадян, особливо незаможних верств населення, покращувати систему управління та усунути зрощення бізнесу з владою, підтримувати малий бізнес, створювати нові робочі місця та забезпечувати достойну оплату праці робітників.

Ключові слова: держава, система управління, економічний розвиток, рівень життя, благополуччя населення.

Борейко Владимир Иванович,*доктор экономических наук, доцент, проректор по научной работе**Международного экономико-гуманитарного университета имени академика Степана Демьянчука***РОЛЬ ГОСУДАРСТВА В ОБЕСПЕЧЕНИИ БЛАГОПОЛУЧЧИЯ НАСЕЛЕНИЯ**

В статье исследована роль государства в обеспечении благополучия населения. Раскрыто, что высокий уровень жизни населения является основой для успешного развития страны. Обосновано, что руководители государства должны беспокоиться о простых гражданах, особенно малоимущих слоях населения, улучшить систему управления и устранить сращивание бизнеса с властью, поддерживать малый бизнес, создавать новые рабочие места и обеспечивать достойную оплату труда рабочих.

Ключевые слова: государство, система управления, экономическое развитие, уровень жизни, благополучия населения.

Volodymyr Boreiko,*Doctor of Economics, Associate Professor, Vice-rector in science work**of International Economics and Humanitarian University named academician Stepan Demianchuk***ROLE OF THE STATE IN ENSURING WELFARE OF POPULATION**

The article investigated the role of the state in ensuring the welfare of population. Revealed, that a high standard of living are the basis for successful development of country. Proved that the heads of state have to worry about ordinary people, especially the poor; improve management and eliminate the blending of business with the government, support the small businesses, create new jobs and provide decent wages workers.

Key words: state, governance, economic development, quality of life, well-being of the population.

Постановка проблеми. Впродовж двадцяти п'яти років розвитку своєї державності Україна знаходиться в стані перманентних криз, які відкинули її в економічному розвитку на багато років назад, адже до сих пір вона не змогла наблизитися до економічних показників 1990 року. Намагаючись позбутися від наслідків соціалістичної утопії, визначаючи ринкові засади і пріоритети розвитку, вибираючи між кейнсіанської і монетарної моделлю, вітчизняні законодавці й чиновники досить часто не брали до уваги простих громадян, з їх повсякденними турботами. Напевно, в цьому і криються причини невдач українських реформ. Тому, виникає необхідність дослідити, якою має бути роль сучасної держави в забезпеченні добробуту різних верств населення країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливість зазначеної проблеми привернула до себе увагу відомих вітчизняних вчених, серед яких слід виділити роботи: О. І. Амоші, Ю. С. Архангельського, В. М. Гейця, О. П. Гоша, Е. М. Лібанової, І. О. Луніної, В. К. Мамутова, С. В. Мочерного, В. Є. Новицького, М. А. Павловського, В. П. Семиноженка, А. С. Філіпенка, А. А. Чухна, в яких автори ґрунтовно дослідили теоретичні концепції управління національними економіками та ефективність їх застосування в Україні, проблеми й чинники, які гальмують розвиток економіки нашої країни.

Проте роль держави в забезпеченні благополуччя населення в ринкових умовах та вплив рівня доходів малозабезпечених верств населення на розвиток національної економіки досліджені недостатньо.

Зазначене визначило актуальність нашого дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є дослідження ролі держави в забезпеченні благополуччя населення, розкриття впливу рівня його життя на успішність розвитку країни, обґрунтування заходів з покращення системи управління та підвищення рівня доходів населення.

Виклад основного матеріалу. Значний внесок у дослідження взаємовідносин в державі зробили відомі давньогрецькі філософи Платон і Аристотель. Так, Платон у своїй роботі «Держава» відзначав, що правильний керівник, яким повинен бути правитель держави, повинен дбати не про свої інтереси, а про інтереси своїх підданих: «Кожен, хто ким керує, ніколи, оскільки він справжній правитель, не звертає уваги і не дає розпорядження на те, що йому вигідно, а лише на те, що вигідно його підлеглому, для якого він сам і існує...» [1, с. 26].

Філософ вважав, що найбільшим джерелом протиріч і зловживань в державі є власність і жага наживи. Тому її охоронці «... повинні отримати правильне виховання... треба облаштувати їх житла і всяке подібне майно так, щоб це не заважало їм бути кращими охоронцями і не підштовхувало до скоєння зла проти інших громадян...» [1, с. 105].

Пропозиції для подолання розбіжностей у доходах громадян подаються Платоном в роботі «Законо». У його «досконалій державі» «наділи ніколи не продаються і передаються у спадок тільки одному синові. Вартість одного наділу є межею бідності і не може бути зменшена. Якщо вартість майна перевищить вартість наділу в 4 рази, то надлишок повинен бути переданий державі або богам-покровителям» [2, с. 125].

У своїх роботах Платон обґрунтував, як можна усунути основну причину, яка викликає конфлікти в суспільстві – це зрощення бізнесу з владою, подолати бідність і створити гідні умови для існування кожного громадянина.

Шляхом Платона, хоча в окремих питаннях він критикував свого вчителя за визначення основних принципів побудови досконалої держави, пішов Аристотель у своїй роботі «Політика». На його думку, «... краща держава буде одночасно і щасливою державою, коли буде керуватися правильними принципами. Бо неможливо діяти правильно тим, хто чинить неправильно: без чесності і розважливості ні людина, ні держава не здатні діяти правильно» [3, с. 181].

При цьому мудрець вважав найкращим такий державний устрій, коли основу країни складуть «середні» громадяни, «адже там, де «середні» переважають обидві крайності, або одну з них, державний устрій набуває стійкості». «Вони ж не зазіхають на чуже добро, як бідняки; інші ж люди не заздять їм через їхнє становище, подібно до того, як бідняки заздять становищу багатих» [3, с. 118].

У Стародавньому Римі намагалися згладити суперечності між різними верствами населення. Так, «у 367 р до н. е. за пропозицією народних трибунів Секстія і Ліцинія були прийняті важливі аграрні закони. Вони забороняли патриціям займати більше 500 югерів (125 га) землі і значно зменшили заборгованість боржників за допомогою нової системи оплати відсотків. Борги за відсотками вираховувалися з основної суми боргу, а різниця виплачувалася протягом трьох років» [2, с. 136].

Необхідність створити умови для гідного рівня життя всіх верств населення відзначав відомий шотландський економіст А. Сміт: «Жодне суспільство не може процвітати і бути щасливим, якщо значна частина його членів бідна і нещасна» [4, с. 200].

Соратник А. Сміта Д. Рікардо вважав, що для того «щоб народ став щасливішим, потрібно тільки поліпшити систему управління, і тоді капітал неминуче збільшуватиметься швидше, ніж населення» [5, с. 90].

На думку відомого англійського вченого А. Маршалла, «... як правило, хоча і не завжди, збільшення винагороди стимулює збільшення зусиль, які витрачаються» [6, с. 230], тому держава повинна піклуватися про те, щоб праця робітників оплачувалася гідно.

У 1929–1933 роках виникла економічна криза, яка завдала великої шкоди світовій економічній системі, та істотно потрясла основи капіталістичного суспільства. Це змусило багатьох економістів критично проаналізувати постулати класичної політичної економії. За таких умов Джон Мейнард Кейнс зробив висновок, що причини негативних явищ у капіталістичній економіці – нестійкості й масового безробіття – пов'язані з результатом економічної політики невтручання в господарську діяльність з боку держави, яка себе вичерпала. Вчений бачив шлях до порятунку капіталізму в переході до системи державного регулювання зайнятості та інвестицій в економіку [7, с. 171].

Держава, на думку відомого економіста, за допомогою регулюючих механізмів, може, збільшуючи суспільний попит, створити умови для зростання суспільної пропозиції, що є результатом нарощування виробництва товарів. Тому до своїх механізмів забезпечення ефективного попиту, як визначального фактора для підвищення рівня зайнятості та зростання національного доходу, Дж. М. Кейнс включив: збільшення, за допомогою субсидій, дотацій, пільг, кредитів, доходів соціальних груп, які, будучи найбільшою групою споживачів товарів, мають найнижчі доходи. Також він пропонував збільшити за допо-

могою фінансованих державних об'єктів громадські роботи, стимулювати створення додаткових робочих місць підприємцями, зайнятість населення та недопущення значного безробіття.

Таким чином, незважаючи на різноманітність економічних поглядів видатних учених, усі вони забезпечення благополуччя населення, особливо бідних верств, вважали основою для успішного розвитку держави. Виходячи із зазначеного, їхні рекомендації включали: турботу держави та її правителів про своїх підданих, особливо малозабезпечених верств населення. Для цього пропонувалося поліпшити систему управління, усунути зрощення бізнесу з владою, підтримувати малий бізнес, створювати нові робочі місця та забезпечити гідну оплату праці робітників.

Цим рекомендаціям суперечать пропозиції М. Фрідмена, засновника монетарної теорії. Для стримування інфляції та стабілізації економіки він вимагав від держави: скорочення соціальних програм і витрат на різні допомоги, підтримання мінімальних окладів заробітної плати, ослаблення впливу профспілок та скорочення зростання дефіциту державного бюджету за рахунок зменшення державних витрат [8].

Проте слід зазначити, що, коли Україна, дотримуючись рекомендацій монетаристів, через зменшення монетарної бази і державних витрат, заморожування доходів і соціальної допомоги громадянам намагалася зменшити інфляцію, це викликало рецесію економіки і зuboжіння населення.

Тому відповідно до потреб кожного громадянина можна визначити основні функції, які покладаються на державу, а саме:

- створення таких передумов для роботи кожної людини, які забезпечували б її та членам її сім'ї гідний, постійно зростаючий рівень життя, як тоді, коли вона працює, так і тоді, коли з певних причин працювати не може;
- створення таких громадських засад, щоб кожна людина могла отримати той рівень знань, практичних навичок, кар'єрного та інтелектуального зростання, який вона побажає і осилить;
- забезпечення охорони здоров'я, надання лікарської допомоги і соціального захисту всім членам суспільства;
- забезпечення особистої недоторканності, недоторканності приватної та суспільної власності;
- забезпечення охорони членів суспільства (держави) від зовнішніх негативних впливів: військових, політичних та економічних;
- недопущення створення в країні умов, які могли б викликати суперечності між різними верствами і групами населення через значне розшарування в рівнях доходів;
- забезпечення справедливого вирішення всіх конфліктів інтересів суб'єктів державного права через законодавчу, виконавчу і судову влади.

Невиконання цих функцій є основою причиною нестабільного розвитку економіки України, викликаного такими факторами:

- високими темпами інфляції, які зумовили швидке знецінення грошових коштів, втрату заощаджень та різке зниження життєвого рівня і купівельної спроможності переважної більшості населення;
- непродуманою приватизацією, що поглибило розшарування між різними верствами населення;
- масовим безробіттям, що призвело до втрати висококваліфікованих фахівців і міграції кращої частини робочої сили за кордон;
- швидкими темпами зростання зовнішніх запозичень, що перекладає відповідальність за їх повернення на майбутні покоління.

Водночас слід зазначити, що, на прикладі України, знову не підтвердила себе теорія А. Сміта про «абсолютну» здатність ринкової економіки до саморегулювання, що вимагає активного втручання держави в соціально-економічні процеси, пріоритетом яких має бути людина праці.

На думку академіка Національної академії наук України В. М. Гейця, «реалізація ліберальної ідеї вимагає від людини формування власної поведінки відповідно до самостійного вибору, а це вимагає наявності навичок, поки відсутніх у більшості громадян. При таких умовах великій кількості людей права і свободи, які вони отримали (за формою часто, а не за змістом), стають непотрібними і неприйнятними» [9, с. 249].

До цього слід додати, що про таких людей має потурбуватися держава, створивши для них високооплачувані робочі місця.

Необхідність державного регулювання ринкової економіки і забезпечення благополуччя населення зумовлено тими негативами, які можуть бути присутніми в людях і, відповідно, переноситися на політику приватних фірм: прагнення до максимізації прибутку, усунення конкурентів через монополізацію ринку і збагачення за рахунок інших.

Тому при формуванні державних механізмів управління ринковою економікою, крім макроекономічних чинників, слід враховувати мікроекономічні, тобто факторів, які діють на рівні підприємств, а також мотиви людської діяльності. Розуміння цих мотивів, з одного боку, допоможе визначити поведінку менеджів фірм в тій чи іншій економічній ситуації, з іншого – схильність населення до заощаджень та інвестицій і його реакцію на зміну ситуації на ринку.

При цьому слід погодитися з визначенням А. Смітом мотивом людської діяльності, в основі якого лежить прагнення людини до «самозбагачення», і створити умови для досягнення кожною людиною матеріального, інтелектуального і культурного багатства, а також індивідуальних, у тому числі лідерських якостей. І ключова роль у цьому належить державі.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що успішною може бути тільки та держава, в якій успішним, соціально забезпеченим і соціально захищеним є кожен громадянин. Тому в основі діяльності всіх органів управління країною повинно лежати бажання створити умови для зростання добробуту населення.

Література:

1. Платон. Держава / Платон. – К. : Основи, 2005. – 355 с.
2. Всемирная история экономической мысли: в шести томах / Гл. ред. В. Н. Черковец; МГУ им. М. В. Ломоносова. – Т. 1. – М. : Мысль, 1987. – 606 с.
3. Аристотель. Політика / Аристотель. – К. : Основи, 2005. – 239 с.
4. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов (книги I–III) / А. Смит ; отв. ред. акад. Л. И. Абалкин. – М. : Наука, 1993. – 572 с.
5. Рикардо Д. Примечания к книге г-на Мальтуса «Начала политической экономии, рассмотренные с точки зрения их практического приложения» // Рикардо Д. Сочинения. – Т. 3. – М. : Госполитиздат, 1995. – 296 с.
6. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – Т. 2. – М. : Прогресс. Универс, 1993. – 310 с.
7. Кейнс Дж. М. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей / Дж. М. Кейнс. – К. : АУБ, 1999. – 189 с.
8. Фридман М. Очерки позитивной экономической науки / М. Фридман. – Лондон, 1987. – 27 с.
9. Геєць В. М. Нестабільність та економічне зростання / В. М. Геєць. – К. : Інститут прогнозування, 2000. – 344 с.